

AYNI YOLUN İKİ FARKLI YOLCUSU: KEMALİZM VE KÜRTÇÜLÜK

Yunus Şahbaz

Kemalizm üzerine düşünürken en büyük zorluk onun mahiyetini tayin etmekten ileri gelmektedir. Kemalizm Mustafa Kemal'in şahsından türetilmiş, bir kişi ve onun temsil ettiği siyasî hareket/proje etrafından oluş(turul)muş bir doktrin olduğu için mahiyetinin tespiti de daha çok kişi kültürüyle malûl olabilmektedir. Bir ideoloji olup olmadığı, yerelden evrensele, yerel dışında evrensel norm ve değerler ihtiva etmemesi gibi özellikler de bu zorluğun diğer sebeplerindedir. Ayrıca bir siyasî pratik, kabaca 1920'lerden 1950'lere kadar bilfiil iktidarı deruhte eden bir siyasî hareket söz konusu. Dolayısıyla doktriner düzlemde yapılan her çözümleme bir şekilde bu siyasî pratikle ilişkilendirilmekte ve müspet ya da menfi anlamda pratikten teorik düzleme malzemeler devşirilmektedir.

Tüm bu tartışmalar bir tarafa, teorisi pratiği, etrafında şekillendiği kişi kültürü ve inşa etmeye çalıştığı toplum tipiyle beraber Kemalizmin inkâr edilemeyecek iki özelliğinin olduğu söylenebilir. Bunlar da milliyetçilik ve laiklik ilkeleri etrafında şekillenen temel prensiplerdir. Milliyetçilik ve laiklik, Kemalizmin inşa etmek istediği toplum tipindeki temel fikrî motivasyonudur. Batılı ve medenî bir toplum oluşturmak isteyen Kemalizm için bu ilkeler adeta kurucu/merkezî bir motto şeklinde tebarüz etmiştir.

Hem iktidarda olduğu yıllarda hem de sonraki dönemde, büyük ölçüde milliyetçilik ilkesi mucibince Kemalizmin en büyük "anti"si Kürt milliyetçiliği olmuştur. 1930'lardaki Kürt isyanlarına Kemalist yönetim sert bir şekilde mukavemet göstermiştir. İdeolojik düzlemde de Kürt milliyetçiliği, ya da Kürtçülük Kemalizmle "ötekisi" olarak kodlanan birkaç kanaldan birini teşkil eder. Ancak

en nihayetinde milliyetçilik her ikisi için de kurucu unsurdur. Dolayısıyla birbirleriyle mücadele şeklinde konumlansalar da kurucu unsurları itibarıyla bu ortak yönlerine de işaret etmek gerekmektedir. Birinde Türk milliyetçiliği, diğesinde de Kürt milliyetçiliği aslı ve kurucu bir momente işaret eder.

Ancak Kemalizm ve Kürtçülük hareketinin birbiriyle olan mücadelesine rağmen esas olarak bariz bir ortaklığından söz etmek mümkün görünmektedir. O da her ikisinin de modernleşmeci/Batılılaşmacı ve seküler taraflarının baskın olmasıdır. Kemalizmin Türk milleti, Kürt hareketinin de Kürtler için çizdiği temel rota geleneksel, neredeyse aynı anlama gelmek üzere İslâmî değerlerden azade kılınmış bir toplum tasavvurudur. Seküler tarafı ortak olmakla beraber birisinin devlet kurucu doktrin, diğesinin ise yeni bir ulus ve hareket yaratma çabasından mütevellit esaslı bir farklılaşma söz konusudur. Kemalizm İslâm'ı kendi içinde eritmeye, asimile etmeye, kendi kontrolü ve tasarımı içerisinde bir İslâm inşa etmeye çalışmıştır. Öte yandan Kürtçülük İslâm'ı Kürtlerin millî benliklerini inşa etmede bir engel olarak gördüğü için onu toptan reddetme üzerine bir söylem inşa etmeye çalışmıştır. Kemalist milliyetçilik anlayışında da İslâmiyet öncesi Türklük tasavvuru öne çıkarılmaya çalışılmışsa da, Türklerin dininin "Şamanizm" vs. olduğu iddia edilmemiş; bunu dile getiren tekil oluşumlar da çok fazla revaçta olmamıştır. Kürtçülük hareketinde ise, yine İslâmî yönleri baskın Kürtçü oluşumlar da olmakla beraber, genel anlamda Kürtlerin dini Zerdüştlük olarak kodlanmış ve İslâmiyet'in diğes bir çok unsur gibi Kürtlere dayatılan bir olgu olduğu iddiası işlenmiştir.

Kemalizm ve Kürtçülük hareketinin seküler ve milliyetçi yönleriyle benzetmesinin tipik bir örneğini 1960'larda görmek mümkündür. 1950'li yıllarda öğrenci yurtları ve dernekleri eliyle küçük çalı Kürt örgütlenmelerinden söz etmek mümkünse de esas olarak Kürtçü siyasal hareketinin neşvü nema bulduğu yıllar 1960'lar ve sonrasıdır. Bu yılların etkili Kürtçü figürleri ise Sait Elçi ve Sait Kırmızıtoprak'tır. Hem Elçi hem de Kırmızıtoprak Irak'ta, hem de birinin diğesine operasyon çekmesi sonucu, öldürülmüştür. Ancak bu isimlerin temsil ettiği temel bir ayrılık vardır; Kırmızıtoprak daha sol tandanslı, silahlı ve ayrılıkçı mücadele yanlısıyken Elçi nispeten Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne daha yakın ve en azından 'solda olmayan', Kırmızıtoprak'ın tezlerine itibar etmeyen bir isimdir.

Sait Kırmızıtoprak dönemin sol dergilerinde de boy gösterecek ve *Yön*'de yazdığı yazılarda Kürtlerin ana dilinin engellenmesini eleştirecektir. Ona göre Kürtlere anadili yasaklanmamalıdır; zira ancak bu yolla Kemalist devrimlerin Kürtlere ulaştırılması mümkün olacaktır. Bir bakıma Kırmızıtoprak Kürtçe talebini Kemalist doktrinin Kürtler arasında yaygınlaştırılması üzerinden meşrulaştırmaya çalışacaktır.

Ancak Kırmızıtoprak'ın Kemalizm üzerinden kurmaya çalıştığı ünsiyet dairesi hayli enteresan bir muhteva arz eder. Kendisi özellikle ayrılıkçı Kürtçüler arasında bir idol gibi görülse de Kemalizmi Kürtçe anlatma tezleri pek revaçta olmamış ve kısa zamanda çökmüştür. Bu çöküşün önemli sebeplerinden biri 27 Mayıs 1960 darbesiyle gerçekleştirilen Kemalist restorasyonda, görelî özgürlükçü ortamdan Kürtlerin muaf tutulmuş olmasıdır. Söz gelimi darbeden sonra ilan edilen aflarda Kürt aydınlar hemen salıverilmemiştir. Canip Yıldırım anılarında “hırsızları bile affettiler ama bizi affetmediler” diyerek o döneme dair hayal kırıklığını aktarır. Nitekim darbeden sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ve Cemal Gürsel'in sunuş yazdığı bir kiptaki Gürsel'in ifadeleri de Kürtlerin 27 Mayıs'a karşı duyduğu hayal kırıklığını teyit edecek mahiyettedir.

M. Şerif Fırat imzalı *Doğu İlleri ve Varto Tarihi* adlı kitaba yazdığı sunuşta Gürsel “Dünya üzerinde ‘Kürt’ diye adlandırılabilir müstakil hüviyetli bir ırk yoktur” demektedir. 27 Mayısçı Kemalist restorasyonun Kürtlere yönelik bu tepkisinden olsa gerek dönemin Kürt solu, Türk solunun en nihayetinde askerî ihtilalci kanadını temsil eden Yön-MDD çizgisinde değil, parlamenter mücadeleyi benimseyen TİP çizgisi içerisinde örgütlenecektir. Dolayısıyla 1960'lardan itibaren bariz bir biçimde Kürtçü hareket Kemalizmden ayrılmaya başlayacak, önce Türk solu içerisinde konumlanacak ve 1970'lerden itibaren de müstakil bir yapı ve harekete evrilecektir.

Kürtçü hareketin Türk solundan ayrışmasındaki en önemli gelişmelerden birisi Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın (DDKO) kurulmasıdır. TİP'in kapatılma sürecinde de DDKO'nun faaliyetleri gündeme gelmiş ancak TİP'in o dönem genel başkanı olan Behice Boran savunmasında DDKO'nun faaliyetlerinden TİP'in sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir. Bu durum Türk solunun bir kanadı için de aslında Kürtçü hareketten ayrışma isteğinin bir ifadesidir. 1970'ler boyunca Kürtçü hareket zaman zaman militan sol içerisinde yer almıştır. Ancak İbrahim Kaypakkaya gibi isimlerin başını çektiği bazı sol oluşumların da Kürtçü tezleri benimsediği görülecektir. Özellikle örgütlü solda 1970'lerin ortasında artmaya başlayan Kemalizm eleştirisi sol ve Kürtçü grupları yakınlaştıracak; ancak bu yakınlaşma 1960'ların başındaki kısa süreli etkileşimden farklı minvalde ve farklı ortaklıklar çerçevesinde gerçekleşecektir. Bunun en nihayetinde vardığı nokta ise bizatihi sol, Stalinist bir örgütlenmeyle kurulan PKK olacaktır.

1970'lerin ikinci yarısı ve 1980'ler boyunca Kürtçü hareket Kemalizme son derece eleştireldir. PKK'nın saldırılarına başlamasına mukabil PKK dışında, legal siyaset sahasında siyaset yapan isimler de 1980'lerde zuhur edecektir. En nihayetinde 1991'de, 12 Eylül Darbesi sonrası CHP'nin yerine kurulan Sos-

yoldemokrat Halkçı Parti'nin (SHP) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden Halkın Emek Partisi'nden (HEP) isimleri aday göstermesi, bir anlamda SHP ile HEP'in ittifak yapması anlamına gelmiştir. Ancak milletvekili seçilen HEP'li bazı isimlerin Meclis'te Kürtçe yemin etmek istemesi üzerine kriz çıkmış ve bu kısa süreli ittifak dağıldığı gibi bir daha da benzeri bir oluşuma gidilememiştir.

1990'ların geri kalanında ise Kürtçü hareket, yükselen İslâmî hareketle beraber Kemalizmin Atatürkçülük formatında kendisini yeniden konumlandığı süreçte temel ötekiler olacaktır. Kemalizm Atatürkçülük olarak yeniden formüle edilmeye çalışırken kendisine kurucu öteki olarak Kürtçü ve İslâmî hareketleri almıştır. Bu dönemde Kemalizm de yoğun bir şekilde eleştirilse de, Kürtçü hareket karşısındaki tavrı kurucu dönemdeki tavrına çok yakın bir seyir izleyecektir.

Dolayısıyla, 1990'lardan 2010'ların ortasına kadar Türkiye'de Kemalist elitler ile Kürtçü hareketin ortak noktalarda buluşması pek mümkün olmamıştır. Ancak özellikle HDP'nin kurulmasıyla beraber Kemalizmin siyasi sahadaki temsilcisi konumundaki CHP ile HDP arasında yakınlaşmalar 2010'ların ortasından itibaren görülmeye başlayacaktır. Bu yakınlaşmada ilginç olan husus HDP çevrelerinde temsil edilen, Kürtçü siyasî tavrı da içeren siyasal değer ve pratiklerin Kemalizm yahut da CHP'ye yakınlaşması yerine bir anlamda CHP'nin HDP'ye yakınlaşmasıdır. HDP'de temsil edilen Kürtçü kanadın Kemalizm konusunda herhangi bir yeniden değerlendirme yaptığı söylenemez; ancak CHP'nin birçok noktada HDP'ye yakınlaştığı görülmektedir. Bunda da şüphesiz câri siyasî konjonktürün çok bariz bir etkisi vardır.

Kaldı ki, CHP-HDP yakınlaşmasında da yine müşterekler daha çok seküler ve kısmen sol değerler üzerinden inşa edilme-ye çalışılmaktadır. Nitekim HDP'nin öncülü konumundaki Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) 2007 yılında, AK Parti'nin anti-laiklik eleştirilerine maruz kaldığı bir dönemde, Kemalist seçkinlere Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde laikliğin teminatı olarak kendilerini göstermeye çalışmalarını da bu minvalde hatırlamak gerekir. Ancak en nihayetinde laik/seküler değerler üzerinden ortaklık kurmak için CHP'nin kısmen HDP'lileşmesi yetmemiş, HDP'nin de kendi içinde birtakım temizlikler yapması gerekmiştir. Parti içinde İslâmî/cı kimlikleriyle bilinen yahut da böyle bir geçmişten gelen Ayhan Bilgen ve Altan Tan gibi isimlerin tasfiye edilmesi bunun en büyük işaretidir. Elbette bu yakınlaşmanın büyük oranda siyasî dinamiklerden neşet ettiğini, ortak kabuller ya da müşterekler ekseninden ziyade ortak hasım etrafında bu yakınlaşmanın tesis edildiğini de unutmamak gerekir.

Kemalizm ve Kürtçü hareketin tarihsel seyrine baktığımız

zaman zikzaklı bir ilişkilerinin olduğu rahatlıkla görülebilir. Esasında kuruluş yıllarında biri diğerini adeta 'ezen' bu iki hareketin çok fazla müştereginin olmaması, karşıt kamplarda konumlanması beklenebilir. Her ikisinde de en temel kurucu öge milliyetçilik olduğu için bu karşıtlık devam etmiştir. Ancak esas olarak laik/seküler bir söylemi benimsemeleri, oluşturmaya çalıştıkları toplum kitlelerini seküler değerler etrafında şekillendirmek istemeleri onları birbirlerine yakınlaştıran esas amildir. 2010'lardan itibaren her iki doktrinin partileşmiş temsilcileri arasındaki yakınlaşmada rol oynayan ana faktör de bu olmuştur. İktidar kanadının temsil ettiği milliyetçi-muhafazakâr cepheye karşı laik, sol ve Kemalist söylemleri birbirine yakınlaştıran bir ortaklık inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Mevcut siyasî tabloda bu ortaklık arayışını devam ettirme, kısmen derinleştirebilme motivasyonunun taraflar için belirleyici olacağı söylenebilir. Ancak siyasî konjonktürün değişmesi, değişme emareleri göstermeye başlamasıyla da yeni ve farklı arayışların, yönelimlerin olabileceğini de hatırd tutmak gerekir. Özellikle Kürtçü hareket için siyasî kazanımlar, kısa vadeli pragmatik siyasî çıktılar hem doktriner hem de pratik düzlemde hızlı ve değişken yönelimler tutturulmasına sebep olabilmektedir. CHP'nin de aslında aynı pratik gayelerle hareket ettiğini söylemek mümkündür. Şayet bu pragmatizm siyasî planda kısa ve net sonuçlar verirse, kısmen doktrinel düzlemde Kemalizmin hilafına da olmak üzere, işbirliğinin geliştirilmeye çalışılacağı söylenebilir. Ancak aksi durumda, özellikle Kürtçü hareketin hayal kırıklıklarına bir yenisini eklenip yeni arayışlara da perde aralayabilecektir.

